

Valplattform

Centerpartiet i Falun 2022

Antagen på årsmötet den 20 februari 2022. Fastställd av kretsstyrelsen den 2 maj 2022 i enlighet med årsmötets beslut.

Det här är Centerpartiet i Faluns valplattform framtagen inför valet 2022. Här beskriver vi hur vi vill utveckla Falu kommun under de närmaste åren. Vår politik handlar om att skapa en hållbar framtid för oss som bor här, samtidigt som vi bidrar till en hållbar utveckling i hela samhället. Vi utgår från Falu kommuns modell för Agenda 2030 och beskriver våra prioriteringar och förslag inom de fem prioriterade målområden som den pekar ut.

Innehåll

Vårt samhälle	1
En hållbar framtid	2
God utbildning för alla	3
Egen försörjning	6
Växande näringsliv	8
Attraktiv boendekommun	12
Bekämpa klimatförändringarna	20
Den breda politiska mitten	24
Våra toppkandidater	24

Vårt samhälle

Centerpartiet är en självständig, grön, social och liberal politisk kraft i mitten av svensk politik. En kraft som vägleds av en obändig tro på att vi kan skapa en ljusare framtid. Vi är förvissade om att även när det ser mörkt ut kan vi gemensamt staka ut en hoppfull väg framåt.

Centerpartiet ser kraften i varje människa. Grunden i vår politik är alla människors frihet och lika värde. Vi tror på människors förmåga att bestämma över sina liv och skapa sin egen framtid. Det är så vi tillsammans får hela landet att växa.

Vi vill skapa en grön och trygg vardag för oss i Falun. Vi förenas av våra jordnära liberala värderingar och vår tro på företagsamhet och decentralisering. Vi vet att nytänkande och utveckling är vägen mot en hållbar framtid.

För oss i Falun betyder det att vi arbetar för en stark lokal demokrati som präglas av delaktighet, öppenhet och solidaritet och glädje. Att vi ser hur det kommunala självstyret bidrar till att varje medborgare kan påverka sin vardag och forma sin framtid. Hur den lokala demokratin skapar bättre livsvillkor för oss som bor här.

Vi vill ha ett tryggt, grönt, företagsamt och hållbart Falun med bra grundläggande kommunal service som förskola, skola, socialtjänst och omvårdnad. Samtidigt värderar vi engagemang, entreprenörskap och företagsamhet högt. Lokalsamhället är grunden för vårt engagemang i en global värld.

En hållbar framtid

En hållbar utveckling leder mot en hållbar framtid. Därför arbetar vi för hållbar tillväxt som tar hänsyn till klimatet och planetens begränsade resurser samtidigt som vi arbetar för att förbättra människors levnadsvillkor och bygga ett samhälle där var och en kan förverkliga sina mål.

En viktig princip för oss är samspelet mellan stad och land. Stad och land är beroende av varandra. Därför bygger vi vår politik på principen att arbeta för Falu kommun som helhet. Centralorten behöver landsbygden och landsbygden behöver centralorten.

Vår politik för Falu kommun utgår från Agenda 2030. Falu kommun har antagit en lokalt avgränsad modell av agenda 2030 med tydliga mål för kommunens utveckling med medborgarna i fokus. Våra politiska mål ansluter till de övergripande målen i kommunens Agenda 2030-plattform. Vårt mål är en hållbar politik för hela Falu kommun.

Falu kommuns fem prioriterade målområden som Centerpartiet har varit drivande i att formulera, fångar upp 16 av 17 globala mål i Agenda 2030. Inget är glömt, men för att nå resultat måste vi våga prioritera och skapa förutsättningar för genomförande. Politiskt ledarskap innebär för oss både att ha en framtidsbild, sätta mål och peka ut en riktning. Men också att utveckla och vårda en kommunorganisation som, i samspel med civilsamhället och näringslivet, har förmågan att genomföra de mål vi gemensamt sätter upp.

Vi utgår därför från de fem målområdena i Falu kommuns Agenda 2030-plattform:

- God utbildning för alla
- Egen försörjning
- Växande näringsliv
- Attraktiv boendekommun
- Bekämpa klimatförändringarna

Målområdena är inte rangordnade. Ordningsföljden handlar istället om hur de samverkar för att skapa ett hållbart samhälle:

Utbildning är grunden för demokrati, välstånd och möjligheten för individen att bygga ett gott framtida liv. **Egen försörjning** genom jobb eller eget företag ger oberoende och

frihet. Men jobb skapas av företag och ett **växande näringsliv**. Då måste förutsättningarna för företagsamhet och jobbskapande vara de rätta.

Kompetensförsörjning är en förutsättning för att företag ska kunna etablera sig och växa. Därför måste Falun vara en **attraktiv boendekommun** där människor vill bo och leva. En kommun där medborgaren trivs och känner sig trygg. Slutligen ser vi **klimatförändringarna** som vår tids största globala utmaning. Där måste vi alla bidra.

Hängde du med? Hoppas det. Låt oss då beskriva hur vi vill arbeta med våra och Falu kommuns fem prioriterade målområden.

God utbildning för alla

En bra och likvärdig skola ger alla elever grunden för goda kunskaper och en bra start inför vuxenlivet. Att lyckas i skolan är en viktig faktor för välbefinnande och psykisk hälsa. På samma sätt innebär ett misslyckande i skolan risk för psykisk ohälsa och framtida utanförskap. Faluns skolor ska ge alla barn och unga chansen att lyckas i skolan och bli självständiga individer som deltar i samhällsutvecklingen. Vi kallar det *skolresan*, en resa som börjar den dag då barnet börjar i förskolan.

Skolresan

Våra barns skolresa börjar i förskolan. Förskolan ska erbjuda en trygg miljö med såväl förskollärare som barnskötare i ändamålsenliga lokaler och utemiljöer. Barngruppernas antal ska kunna vara flexibelt utifrån de behov personalen ser. Ett stort ansvar vilar på personalen att möta upp barnens behov och också ta hjälp av gemensamma resurser, exempelvis i form av specialpedagoger.

Förskolan har ett ansvar att vara en trygg plats där barnet också förbereds på ett lekfullt sätt för grundskolan. Grundskolans olika stadier har väldefinierade ansvar för elevens kunskapsutveckling. Rätt insatser ska ges till barn som behöver extra stöd för att klara målen, men också till dem som klarar målen och som behöver stimulans för att utvecklas vidare. Grundskolan har ett ansvar för att främja elevernas intresse för vidare utbildning både på gymnasiet och därefter.

Att byta stadie, från förskola till förskoleklass, från årskurs 3 till årskurs 4, från årskurs 6 till årskurs 7, är för många barn ett utmanande steg. Ofta innebär det byte från ett mindre till ett större sammanhang. Vi vill att resurser läggs på att göra dessa övergångar så bra som möjligt genom tydliga avlämningar/mottaganden där mottagande personal ges goda kunskaper om varje barn.

Åtgärder för ökad måluppfyllelse

Måluppfyllelsen varierar tyvärr stort mellan olika grupper och det behövs mer riktade insatser än idag för att nå de elever som har svårt att klara skolan, och höja resultatnivån för grupper där måluppfyllelsen är låg.

Tvåläraresystem innebär att två lärare arbetar tillsammans i klassrummet. Erfarenheter från andra kommuner visar att det blir en lugnare miljö för både lärare och elever, och att arbetet i klassrummet blir effektivare och arbetsbelastningen minskar. Det skapar trygghet för eleverna, liksom större chans att inhämta kunskap och nå uppsatta kunskapsmål.

Det är svårt att rekrytera erfarna lärare. Därför är det viktigt att använda lärarnas tid till rätt saker. Låt lärare vara lärare, och öka istället stödresurserna i skolan i form av speci-

alpedagoger, närvarosamordnare och biträdande rektorer för att skapa nödvändiga stödstrukturer runt undervisningen.

- Alla lärare i kommunen ska ha lärarlegitimation.
- Fortsätt erbjuda möjlighet till arbete kombinerat med studier i pedagogik i samarbete med Högskolan Dalarna eller andra lärosäten för att underlätta framtida rekrytering.
- Stödresurser, i form av specialpedagoger, närvarosamordnare och biträdande rektorer ska utvecklas för att renodla lärarnas arbetssituation.
- Initiera en utredning kring så kallat tvåläraresystem.
- Genom att lärare får vara lärare vill vi förbättra det systematiska arbetet med att ge riktat stöd till elever som har svårt att nå studiemålen.

Särskilt stöd till utsatta elever

Ungas psykiska ohälsa ökar. Barn som behöver hjälp ska få det och inte hamna mellan stolarna hos berörda myndigheter. Alla barn i Falun ska bemötas utifrån sina behov. Med rätt hjälp och stöd redan i förskolan och på lågstadiet skulle många barn slippa psykisk ohälsa och ges bättre förutsättningar att så småningom gå ut skolan med godkända betyg. Tekniska system som medger informationsutbyte och samarbete skapar förutsättningar för samverkan mellan kommunala skolor, socialtjänst och regionens barn- och ungdomsvård.

Den svenska skolan har sedan 1990-talet arbetat utifrån ambitionen att alla elever ska inkluderas i den vanliga undervisningen. För en kategori elever med neuropsykiatriska funktionshinder (NPF) räcker det inte med stödinsatser i den vanliga undervisningen. Det har medfört att dessa elever inte passar in och inte får det stöd de behöver. Falu kommun kan idag erbjuda NPF-certifierad verksamhet på några skolor med mycket positiva resultat. Denna verksamhet bör utökas, men utöver det behövs troligen också en resursskola.

På senare år har så kallad *sugardating* uppmärksammats, vilket innebär att barn och unga prostituerar sig i utbyte mot pengar eller presenter från en vuxen. Fenomenet kan pågå under skoltid, till exempel på lunchraster. Vi vill att omfattningen av prostitution och sugardating kartläggs och att insatser görs för att stävja förekomsten. Det kan exempelvis handla om utbildning till lärare för att känna igen och upptäcka sugardating i skolmiljö.

- Utveckla arbetsmodeller för tät samverkan mellan kommunal skola, socialtjänst och regionens ungdomsvård inom ramen för Tillsammans för varje barn.
- Samverkansmodeller och koncept från Tillsammans för varje barn ska införas som normalt arbetssätt och erbjudas i kommunens alla förskolor och skolor.
- Inför tekniska stödsystem för bättre informationsutbyte och samverkan inom kommunen och mellan kommun och region.
- Särskild anpassning av undervisningen ska erbjudas i flera grundskolor för elever med neuropsykiatriska funktionshinder.
- Kartlägga omfattningen och vidta åtgärder för att stoppa prostitution och sugardating.

Förskolans lokaler

De större förskolor som byggts i Slätta och Enviken visar på såväl pedagogiska som organisatoriska vinster, och också administrativa och ekonomiska fördelar. Större förskolor i moderna lokaler är också attraktiva arbetsplatser.

Vi vill genomföra flera nu planerade projekt som berör förskolan: Anpassning av Manhem till två dagavdelningar, samt en natt och helgavdelning, fortsätter och ska vara klart till årsskiftet 2022/23. Tvåan och Gläntan bör ersättas med en större förskola.

Inom Svärdsjöområdet måste förskolekapaciteten i Boda öka. Vi vill också att en ny förskola ska byggas i anslutning till grundskolan i Svärdsjö.

- Vi vill se en fortsatt satsning på nya och upprustade förskolor såväl i centrum som i Svärdsjö.

Skollokaler och skolmiljöer

Arbetet med att skapa ändamålsenliga lokaler för såväl barn och elever, som personal, ska fortsätta med grund i den så kallade Skolstrukturutredningen som gjordes 2020.

Stora resurser har satsats på upprustning av grundskolans lokaler men det finns fortfarande skolor som är nedslitna och underdimensionerade för det antal elever som ska få plats i dem. Därför måste arbetet med att rusta upp och se över skolans lokalbehov fortsätta.

I början av 2022 är två skolor i Falu kommun aktuella för nybyggnation. Det är Sundbornsskolan och Vikaskolan. Sundbornsskolan har omfattande miljöproblem som inte har gått att åtgärda. Vikaskolan är sliten och underdimensionerad.

Ett annat pågående arbete är samlokaliseringen av särskolan, ett arbete som har pågått sedan mandatperioden 2014-2018. Nu är det dags att ta steget och gå till genomförande.

Minskad fysisk aktivitet bland barn och unga är ett uppmärksammat problem som riskerar att leda till ökad fysisk och psykisk ohälsa i framtiden. Skolgårdar och utomhusmiljöer är ofta eftersatta och stimulerar inte till lek och fysisk aktivitet i den utsträckning som är önskvärd. Utomhusmiljöerna vid högstadies- och gymnasieskolorna lämnar ofta mycket att önska. Här ser vi att Falu kommun ska ta initiativ och prioritera förbättringar för ökad rörelse och hälsa bland barn och unga.

- Genomför samlokaliseringen av särskolan till nya lokaler i enlighet med sarskoleutredningen.
- Genomför byggnationen av nya skolor i Sundborn och Vika.
- Främja lek och rörelse genom att skapa stimulerande utomhusmiljöer och skolgårdar på alla förskolor och grundskolor, men även på gymnasieskolor.

Unikt utbud av utbildningar

Falu kommun ska vara en ledande studieort med bra och attraktiva skolor på alla nivåer inklusive högskola. Kommunens förskolor och skolor ska hålla hög kvalitet på verksamhet, lokaler och arbetsmiljö. Närheten till förskola och skola med hög kvalitet är viktig oavsett var i kommunen du bor.

Gymnasieskolan ska samverka mer med det lokala näringslivet kring utbildningarnas innehåll och relevans för att kunna möta framtida efterfrågan på arbetskraft. Alla elever

ska ges möjlighet att driva ett UF-företag. Även yrkeshögskolorna spelar en viktig roll för kompetensförsörjningen och för möjligheten att växla spår senare i livet.

Men bredden är också viktig, och utbudet av utbildningar bör ta hänsyn till elevernas önskemål om program och inriktningar. Falun är idag känt för sina idrottsutbildningar, men även för utbildning inom kultur och musik, där Musikkonservatoriet är en unik tillgång.

Faluns gymnasier, såväl det kommunala Falu gymnasium som de fristående gymnasierna, attraherar många elever från andra kommuner. Det är positivt och det är viktigt att skapa goda förutsättningar för elever från andra orter som kommer till Falun.

Vi ser fristående förskolor och friskolor som ett viktigt komplement till den kommunala verksamheten. Det skapar ett bredare utbud och ger ökad valfrihet i skolvalet. Sund konkurrens med fristående aktörer bidrar till högre kvalitet även i den kommunala verksamheten.

Yrkesinriktad vuxenutbildning är en möjlighet för den som vill komplettera sin tidigare utbildning, eller som av någon anledning vill byta spår i yrkeslivet. Våra förslag för vuxenutbildning finns under avsnittet Egen försörjning.

Högskolan Dalarna ger unga möjlighet att skaffa en högre utbildning utan att flytta från Falun, men det räcker inte med studenter från Falun och Dalarna. Högskolan Dalarna måste också vara så attraktiv att unga från andra delar av landet (och världen) väljer att studera här. För att fler unga ska välja att studera på Högskolan Dalarna så måste Falun vara en attraktiv studieort med god tillgång till studentbostäder och digitala studiemiljöer, även utanför högskolans campus. Falun måste även erbjuda möjlighet till ett rikt liv vid sidan om studierna.

- Lyft fram de unika utbildningsmöjligheter som finns i Falun, såsom Musikkonservatoriet, och ett brett utbud av idrottsutbildningar på olika nivåer.
- Se positivt på etablering av fristående förskolor som komplement till de kommunala förskolorna.
- Bygg goda relationer med befintliga friskolor och friförskolor inom Falu kommun.
- Stärk Falun som studieort genom samverkan med Högskolan Dalarna kring gemensamma utvecklingsfrågor.

Egen försörjning

Att ha ett jobb och egen försörjning är grunden för ett gott och meningsfullt liv. Alla människor ska utifrån sina förutsättningar ha en chans att komma in på arbetsmarknaden, och både vilja och orka jobba ett helt arbetsliv.

Det börjar i skolan

Att klara skolan är det första och viktigaste steget för unga. Den som har klarat grundskolan och gymnasiet med godkända betyg har goda förutsättningar att få ett första jobb och komma ut i egen försörjning.

Ett tätt samarbete mellan skola, arbetsliv och näringsliv ger våra unga bättre möjlighet att göra kloka val utifrån såväl personliga intressen som arbetsmarknadens framtida behov. Unga behöver kunskap om vilka yrkesmöjligheter som finns och vilka utbildningar som leder dit. Vi vill också att fler unga ska se eget företagande som ett alternativ till anställning.

Falun och Dalarna har en lång tradition av företagsamhet och entreprenörskap som med största sannolikhet kommer att bli ännu viktigare i framtiden. Därför prioriterar vi exempelvis Ung Företagsamhet och tätare kontakter med vårt omgivande näringsliv för att hålla medarbetare och elever uppdaterade kring utveckling av samhälle, arbetsmarknad och ny teknik.

- Att gymnasieelever på alla program ska ges möjlighet att prova på att driva företag inom ramen för Ung företagsamhet

Vuxenutbildning och yrkesutbildning

En gymnasieutbildning är i praktiken ett krav för att kunna etablera sig på dagens arbetsmarknad. För många yrken krävs ytterligare utbildning, och då skall gymnasiestudier ha förberett eleven för att klara detta. För den som saknar gymnasieutbildning, eller som av någon anledning behöver eller önskar växla yrkesbana så finns vuxenutbildning och yrkesutbildning som ett viktigt och bra komplement.

Huvuddelen av vuxenutbildningen i Falun bedrivs av privata aktörer som är auktoriserade av kommunen för att bedriva vuxenutbildning. Det skapar ett stort utbud och möjlighet att snabbt skapa anpassade utbildningar efter företagets behov. Falu kommuns modell för vuxenutbildning är en framgångsfaktor som gör att Falu kommun har ett för Dalarna unikt utbud av vuxenutbildningar. Det gör det möjligt för både unga vuxna och äldre att fortbilda sig, skaffa sig en kompletterande yrkesutbildning eller förbereda sig för fortsatta studier.

Kompetensförsörjning lyfts av många företag som en av deras största utmaningar, och där har vuxenutbildningen en viktig roll att spela. Jobbspåret, där vuxenutbildningen i Falu kommun skräddarsyr utbildningar efter en eller flera arbetsgivares specifika kompetensbehov, är en effektiv väg mot anställning och innebär att ett företag får ett behov tillgodosett.

Vi ser en möjlighet för angränsande kommuner att ansluta till Falu kommuns auktorisationsbaserade vuxenutbildning, genom att öppna upp för att aktörer auktoriseras genom Falu kommun och sedan verkar i de samarbetskommuner som ansluter sig. Fördelarna med auktoriserade utförare och möjlighet till jobbspår är ett sätt att stärka den regionala kompetensförsörjningen.

- Utred om andra kommuner i Dalarna är intresserade av att ansluta till Falu kommuns auktorisationsbaserade vuxenutbildning för bättre regional kompetensförsörjning.
- Öka kännedomen om jobbspåret som ett sätt att snabbtutbilda kompetens inom ett specifikt område i samarbete med ett eller flera företag.

Praktikplatser och sommarjobb

Sommarjobb och feriearbete är en viktig möjlighet för unga att få in en fot på arbetsmarknaden och skaffa sig arbetslivserfarenhet. Den som har haft ett sommarjobb kommer lättare in på arbetsmarknaden när skola och studier är klara. Det skapar också förståelse för arbetsmarknaden och bidrar till ungas utveckling till självständiga och oberoende individer.

Ökad specialisering på arbetsmarknaden har medfört att det har blivit svårare för unga att få sommarjobb. Näst efter Region Dalarna är Falu kommun den största arbetsgivaren i kommunen med närmare 5000 anställda. Kommunen har därför goda förutsättningar för att skapa sommarjobb, både i egen regi och genom samverkan med näringslivet och civilsamhället.

- Öka antalet sommarjobb i kommunens egen regi.
- Utveckla modellen med stöd till ideella föreningar som skapar sommarjobb.
- Uppmuntra företag att tillhandahålla sommarjobb genom dialog och genom poäng vid upphandling.

Grupper som står långt från arbetsmarknaden

Pandemin har inneburit att de som står långt från arbetsmarknaden har fått det svårare. Det har blivit generellt svårare att komma in på arbetsmarknaden. Det gäller speciellt unga och invandrare. Den som ändå har hamnat i långtidsarbetslöshet ska få stöd för att komma ur den genom ett tätt samspel mellan bistånds- och arbetsmarknadsinsatser.

Alla måste snabbt få komma i arbete för att få känna sig behövda. Vägarna till ett jobb för nyanlända måste bli enklare. Med rätt förutsättningar är föreningslivet en bra plattform för integration och språkinläring.

För den med en funktionsnedsättning kan svårigheterna att komma in på arbetsmarknaden verka oöverstigliga på grund av ett ibland allt för omhändertagande synsätt. Vårt fokus ligger på jobb, utbildning och matchning liksom hälsofrämjande, förebyggande och rehabiliterande insatser för att minska ohälsa samt att se till individens möjligheter.

För den som av någon anledning har hamnat utanför arbetsmarknaden en längre tid, så kan sociala företag som erbjuder anpassad verksamhet med trygghet och gemenskap vara ett sätt att ta steget från utanförskap till gemenskap och att vara behövd.

- Öppna fler vägar in för den som möter svårigheter på arbetsmarknaden och behöver stöd att komma vidare till egen försörjning.
- Skräddarsy insatser genom dialog utifrån individens kompetens och intressen.
- Skapa förutsättningar för sociala företag att verka och skapa möjligheter för fler att komma in i arbetslivet.

Växande näringsliv

För att det ska finnas jobb så måste det finnas välmående företag som kan utvecklas, växa och anställa. Företagen genererar jobb och skatteintäkter som möjliggör en offentlig välfärd. Företagande, entreprenörskap och tillväxt är nödvändiga faktorer för mycket av det vi tar för givet i vardagen.

Företagen ansvarar för sin egen utveckling men med ett gott företagsklimat finns bästa möjliga förutsättningar för företagen att verka i vår kommun.

Att vara en kommun med gott företagsklimat innebär bland annat att attityderna till företagande, hos allmänhet, tjänstepersoner och förtroendevalda, är goda samt att företagarnas betydelse för kommunens utveckling tydliggörs. Falu kommun är idag en bra kommun inom detta område men har potential att bli bättre.

Det behövs mark för att befintliga företag ska kunna växa och nya företag ska kunna etablera sig. Kommunen har idag för lite tillgång till egen mark. Falu kommun bör därför sträva efter att köpa in ytterligare mark och bygga upp en strategisk markreserv för såväl företagsetableringar som bostäder.

- Att företagarna i Falun upplever kommunen lätt att samarbeta med.

- Säkra god tillgång till mark för bostäder och företagsetableringar i alla delar av kommunen.
- Att Falu kommun ska vara bland de 100 bästa på Svenskt Näringslivs ranking av lokalt företagsklimat (plats 176 i 2021 års ranking).

Kompetensförsörjning

Den tekniska utvecklingen innebär att näringslivet förändras. Därför är det viktigt att skapa förutsättningar för företag med koppling till framväxande nya branscher och ny teknik. Det gäller bland annat inom data, IT och digitalisering.

Det är svårt för många företag att hitta rätt kompetens vilket många branscher vittnar om. Därför är det önskvärt att fler utbildar sig mot bristyrken för bättre matchning på arbetsmarknaden. äldre kan vara en tillgång i yrkeslivet och hjälpa till att lösa bemaningsutmaningar för såväl offentlig verksamhet som privata företag.

Möjligheten att anställa människor med rätt kompetens är avgörande för företagens möjlighet att verka i vår kommun. Dessa rekryteras framför allt bland de människor som bor i Falu kommun med omnejd. Därför måste Falun vara en attraktiv boendekommun med allt vad det innebär i form av skola, utbildningsmöjligheter, rekreation och goda levnadsvillkor.

Men ökad specialisering på arbetsmarknaden har också inneburit att fler människor pendlar från sin hemkommun till den kommun där de kan finna rätt jobb för sin utbildning. En restid på ungefär en timma enkel resa anses ofta vara en övre gräns för vad de flesta är beredda att pendla. Därför måste vägar, tågförbindelser och kollektivtrafik vara väl utbyggda och medge snabb och effektiv arbetspendling inom en region som sträcker sig utanför Falu kommuns gränser.

Goda kommunikationer med omvärlden är en förutsättning för Faluns långsiktiga utveckling. Det gäller också digital kommunikation. Pandemin har inneburit en revolution i hur vi arbetar på distans. Tillgång till den digitala infrastrukturen är en förutsättning för att kunna arbeta hemifrån både i tätorten och på landsbygden.

- Skapa förutsättningar för fortsatt utbyggnad av bredband även i byar där de kommersiella incitamenten för utbyggnad är små.

Entreprenörskap

Det är individer, människor av kött och blod, som startar och utvecklar företag – och det är företag som skapar jobb. Det innebär att ju bättre det går för företagen i Falu kommun, desto fler jobb skapas och desto mer skatteintäkter kommer Falu kommun tillgodo, för välfärd och service till kommunmedborgarna.

Det är på så sätt lätt att förstå att sambandet mellan livskraftiga, lönsamma företag och arbetstillfällen skapar resurser till den gemensamma välfärden.

Entreprenörskap är särskilt viktigt för framväxten av nya, framgångsrika företag. Att individer ges utrymme och möjligheter att testa nya idéer är grunden för att nya och befintliga verksamheter ska kunna startas och utvecklas. Därför är det också viktigt att lyfta fram förebilder för befintliga och framtida entreprenörer.

- Lyfta fram goda exempel på entreprenörer i Falun i syfte att uppmuntra såväl befintliga entreprenörer som kommande generationers entreprenörer

Kommunal tillsyn och service

Många privatpersoner och företag som nyttjar kommunens service och tillsyn är redan idag nöjda men det kan bli bättre. Kommunen ska bedriva ett systematiskt arbete för att korta handläggningstiderna. Den som har ett ärende hos kommunen ska få besked om förväntad handläggningstid. Digital ärendehantering kan även medge möjlighet för kunden att följa handläggningen av ärenden vilket bidrar till större transparens.

Serverat är ett samverkansprojekt drivet av Tillväxtverket med målet att minska och förenkla företagens uppgiftslämnande och förenkla kontakterna med myndigheter. Serverat bidrar även till att handläggningen av ärenden blir effektivare. Vi vill att Falu kommun ska utreda en anslutning till Serverat.

- Kommunens myndighetsutövning ska vara främjande, med Tillväxt och tillsyn (Rättviksmodellen) som inspiration för enklare och snabbare hantering vid tillståndsgivning.
- Mål för handläggningstid för olika kategorier av ärenden ska sättas upp och även kommuniceras till medborgarna.
- Utred anslutning till Tillväxtverkets samverkansprojekt Serverat.

Upphandling

Arbetsstillfällena, tillväxt och lokal utveckling bygger på att de lokala företagen utvecklas. Den offentliga upphandlingen kan vara en hävstång för näringslivsutvecklingen om fler företag vill vara leverantörer till den offentliga marknaden. Vi eftersträvar att upphandlingar formas så att även mindre företag kan och vill lämna anbud. Upphandling med sociala förtecken kan bidra till att människor som står långt ifrån arbetsmarknaden kommer närmare ett jobb.

Auktorisation av utförare kan vara ett sätt att skapa en marknad för utförare inom områden där kommuner traditionellt har utfört tjänster i egen regi eller har handlat upp tjänster på traditionellt sätt. Vuxenutbildning är ett område där Falun redan idag framgångsrikt har infört en modell med auktorisation. Vi tror att auktorisation kan vara en modell att titta på även inom andra områden för att få in privata utförare inom områden som idag bedrivs som offentlig verksamhet eller domineras av ett fåtal privata aktörer.

- Kommunens upphandlingar ska så långt som möjligt ge lokala producenter och leverantörer möjlighet att tillhandahålla efterfrågad vara eller tjänst.
- Kommunens upphandlingar ska utformas så att fler leverantörer kan lämna anbud.
- Upphandlingar inom fler områden än idag ska delas upp i mindre delar så att små och mellanstora företag kan lämna anbud.
- Utred möjligheten att införa auktorisation av utförare inom fler områden än vuxenutbildning, som exempelvis rehabilitering och arbetsträning.
- Uppmuntra företag att tillhandahålla sommarjobb genom dialog och genom poäng vid upphandling.

Handel

Balansen mellan centrumhandel och extern handel är viktig. Olika typer av handel bedrivs idag på olika platser, viss typ av handel passar i centrum, annan i externa handelsområden. Allt större del av handelns tillväxt sker på nätet. Kommunens nya lokaliseringsstrategi som förväntas bli antagen under 2022 bygger på aktuell kunskap om hur e-

handelns framväxt påverkar handelsmönster och förutsättningar för centrumhandel respektive externhandel. Vi behöver följa med i utvecklingen och vara möjliggörare genom att exempelvis tillåta snabbmatsservering och tillgängliggöra laddningsplatser vid externa handelsområden.

Tillgången till lediga parkeringsplatser ska synliggöras genom digitalisering för att minska söktrafiken. Idag syns beläggningen i realtid i den lokala Faluappen. Men med digitala skyltar skulle besökare smidigare hitta en tillgänglig parkeringsplats utan att leta.

Optimera användningen av p-platser i samarbete med fler fastighetsägare och andra företag. Idag är det Falu P AB som ansvarar och administrerar både de platser som ägs av Falu kommun såväl som av flera stora fastighetsägare. Men det finns många privata platser både i markplan och garage som ägs av andra fastighetsägare och företag. En inventering av dessa parkeringsplatser borde göras för att öka antalet tillgängliga parkeringar för allmänheten.

Ofta kan samma plats användas flera gånger genom att arbetspendlare eller besökare använder platsen under dagtid och boende under natten. Det finns gott om parkeringsplatser i centrala Falun om vi optimerar hur vi använder dessa.

Kommersiell service och samhällsservice behövs även i serviceorterna. Service som spelombud, postombud och utlämningsställe för Systembolaget är exempel på service där det inte ska vara nödvändigt att alltid åka in till centralorten.

- Inventera parkeringsplatser i centrala Falun för att öka antalet tillgängliga platser för allmänheten
- Digitalisera tillgången till lediga p-platser

Gröna näringar

Gröna näringar har alltid varit en hjärtefråga för oss i Centerpartiet. Det handlar om att ta tillvara på de resurser naturen kan erbjuda. Att säkerställa att vi kan sätta mat på bordet, och att vi brukar naturen på ett långsiktigt hållbart sätt. I Falun verkar vi lokalt för att skapa förutsättningar för gröna näringar, jordbruk och livsmedelsproduktion.

Skogen och den skogliga bioekonomin är och har länge varit en av de viktigaste basnäringarna i Dalarna. I Falun finns både stora och små skogsägare, sågverk och pappersindustri. Vi ser skogen som en resurs som kan stå för såväl nödvändig ekonomisk tillväxt som lösningar för att klara klimatomställningen. Centerpartiet i Falun skulle med fördel se att skyddsvärd natur kan lösas med olika former av skötselavtal i samarbete med markägaren istället för att klassa skogen som naturreservat.

Livsmedel ska helst produceras så lokalt som möjligt samt i möjligaste mån vara fria från antibiotika och bekämpningsmedel. Därför vill vi vara mycket återhållsamma med exploatering och byggnation på ängs- och jordbruksmark. Det är mark som i första hand behövs för den biologiska mångfalden och för att säkra vår framtida livsmedelsproduktion.

Jordbruk och lantbruk är basen för vår livsmedelsförsörjning och försörjer oss med såväl grödor som kött råvaror. Andelen livsmedelsråvaror som produceras på ytor som inte är jordbruksmark är också betydande. Livsmedelsråvaror från jakt, svamp, vilda bär och fisk är också en viktig del i livsmedelsförsörjningen som kan utvecklas vidare. Även förädling av livsmedel är en viktig del i livsmedelsförsörjningen.

Centerpartiet i Falun är öppet för fortsatt utveckling av vindbruk som ett av möjliga energilag. Samtidigt är det viktigt att ta hänsyn till hur vindkraftsetableringar påverkar

boendemiljön för närboende. Vi gör alltid en bedömning av hur en etablering påverkar närområdet innan vi tar ställning till om nyttan med den elproduktion som tillkommer överväger nackdelarna som kan påverka de boende i området.

- Bevara ängs- och åkermark för att säkra tillgång till mark för framtida livsmedelsproduktion.
- Främja producenter av livsmedelsråvaror både från jord- och lantbruk, och från de råvaror som naturen kan ge.

Besöksnäring

Besöksnäringen är den bransch som växer snabbast i Sverige och Dalarna är ett av de främsta besökslänen. Besöksnäringen spelar stor roll för utveckling och livskraft, inte minst på landsbygden, och det är ett område där Falu kommun har fantastiska förutsättningar att fortsätta utvecklas. Världsarvet med Falu Gruva, kulturen, men även idrotten och det rika utbudet av utomhusaktiviteter gör Falun känt långt utanför länsgränsen. Falu kommun är full av upplevelser.

Besöksnäringstrategin pekar ut tre övergripande mål: Falun ska dubblera turismomsättningen till 2030. Falun ska vara en destination i världsklass. Falun ska uppfattas som en destination. Till dessa hör flera delmål som ska bidra till den övergripande inriktningen. För att det ska lyckas måste Falu kommun regelbundet följa upp vilka initiativ som pågår knutet till målen inom de utpekade profilområdena *outdoor*, kultur och idrott.

Lugnet med dess breda utbud av aktiviteter och evenemang är unikt och bidrar till att göra Falun attraktivt som bostads- och etableringsort. Falun är också en vintersportort med fantastiska skridskobanor, skidspår och utförsåkning av hög klass. Här finns stora möjligheter att fortsätta utveckla naturturismen. Falu kommuns nya besöksnäringstrategi beskriver möjligheter till utveckling. Vi vill påskynda det arbetet.

- Utveckla Falun som besöksmål i enlighet med besöksnäringstrategins intentioner.
- Följ upp och ta initiativ inom de utpekade profilområdena *outdoor*, kultur och idrott.
- Fortsätta utveckla Lugnetområdet och världsarvet som de unika resurser de är för Faluns besöksnäring.
- Använda evenemang för att marknadsföra Falun som bostads- och etableringsort.

Attraktiv boendekommun

Att bo där man själv vill, med offentlig och kommersiell service, vård och omsorg samt en säker skolmiljö för barnen i närområdet, är bland de mest grundläggande kriterierna för en trygg vardag. Lika viktigt är att räddningstjänsten är likvärdig vart än man bor samt att stöd och hjälp finns att få om livssituationen plötsligt skulle förändras.

Arbetslöshet, sjukdom, skilsmässa eller bostadslöshet kan drabba vem som helst, när som helst. All samhällsplanering måste därför utgå från, och ta hänsyn till, människors olika livssituation. Samhällets stöd och service i form av LSS och socialtjänst ska finnas och fungera när det behövs.

Bostäder

Vi vill prioritera arbetet med fördjupade översiktsplaner. Det blir då enklare att ta fram detaljplaner som gör det möjligt att bygga mer i alla delar av kommunen. Målet är 300 bostäder per år, fördelat över hela kommunen.

Falu kommun har klarat sig utan omfattande segregation på det sätt som exempelvis Borlänge kommun har drabbats av. Förklaringen är att Falun har präglats av en blandning av bostadstyper och upplåtelseformer. Stora områden med billiga hyresrätter ökar risken för segregation avsevärt. Det gör även stora renodlade villaområden. Därför bör flerbostadsområden innehålla en blandning av hyresrätter och bostadsrätter. Den fysiska planeringen bör generellt utgå från att målet ska vara en varierad och blandad bostadsbebyggelse.

Det är inte alltid lämpligt med omfattande bostadsbyggnation på landsbygden. Därför är det viktigt att möjliggöra en varsam förtätning genom spridd bebyggelse. På så sätt kan bostäder tillkomma samtidigt som de smälter in i odlings- och kulturlandskapet.

Trygghetsaspekter ska beaktas redan i planeringsstadiet. Kunskap om samband mellan bebyggelsens utformning och risk för brott och otrygghet ska finnas i relevanta delar av kommunens organisation.

Här ska fortsatt finnas både en levande landsbygd och en attraktiv stadskärna med fina rekreationsområden nära centrum såväl som i byarna. Vi ser gärna sjönära bostäder men själva strandlinjen ska vara allmänt tillgänglig kring Runn och andra mer tätbefolkade områden.

Allmännyttan genom det kommunala bostadsbolaget Kopparstaden har en viktig roll både vad gäller byggnation av nya bostäder och för att tillgodose olika målgruppers behov. Allmännyttan ska gå före med att utveckla bostäder där marknadskrafterna inte är drivande men där det finns goda skäl ur ett samhällsbyggnadsperspektiv. Det är inte alltid nödvändigt att bygga nytt. Exempel från Svärdsjö visar att det ibland är möjligt att ställa om befintliga lokaler till bostäder. Det är smart och kostnadseffektivt.

Falu centrum kan bli mer attraktivt och levande genom att skapa fler bostäder och erbjuda en blandning av handel, kultur och nöjen. Genom att utveckla å-stråket som centralt rekreationsområde från Tisken, längs Faluån till Varpan kan stadens attraktionskraft höjas ytterligare.

Anpassade bostäder för äldre måste prioriteras. Det behövs fler seniorboenden och trygghetsboenden som är anpassade efter de behov som våra seniorer och äldre har. I möjligaste mån ska dessa boenden finnas i den kommunal del man tidigare har bott i.

- Möjliggör utveckling av sjönära bostäder men bevara området närmast strandlinjen för allmänhetens tillgång i och i närheten av tätbebyggda områden.
- Blanda bostadstyper och upplåtelseformer för att motverka segregation.
- Möjliggör varsam förtätning genom spridd bebyggelse på landsbygden.
- Ta hänsyn till trygghet redan i planeringsstadiet. Säkerställ att kunskap om samband mellan bebyggelsens utformning och risk för brott och otrygghet finns i relevanta delar av kommunens organisation.
- Allmännyttan genom Kopparstaden AB ska utveckla minst ett nytt bostadsprojekt på landsbygden under mandatperioden.
- Bevaka möjligheten att omvandla befintliga verksamhetslokaler till bostäder.

- Prioritera utbyggnad av seniorboenden och trygghetsboenden både i centrala Falun och i kommunens serviceorter.

Äldreomsorg

Många äldre vill bo kvar hemma så länge det är möjligt. Det är ofta bra och med en väl utvecklad hemtjänst så är det ofta möjligt även när det börjar bli svårt att klara vardagen och ett visst vårdbehov uppstår. Samtidigt visar erfarenheten att för den som utvecklar ett stort vårdbehov är inte det tidigare egna hemmet alltid den bästa bostaden. När vårdbehovet ökar måste vård- och omsorgspersonal finnas nära till hands. Det är också vanligt att särskild vårdutrustning krävs. Det finns en brytpunkt där det är tryggare att flytta in till ett äldreboende där sådana resurser finns tillgängliga.

Det har varit svårt att få plats på vård- och omsorgsboende i Falu kommun, och vi ser att antalet platser behöver ökas. Både för att antalet äldre ökar, men också för att det måste bli lättare att få en plats på ett äldreboende tidigare än idag.

För många äldre är det hemtjänsten som står för stöd och hjälp i vardagen. I samband med pandemin har det uppmärksammats att det stora antalet personalkontakter som de äldre har bidrar till smittspridning. Det bidrar också till otrygghet när det blir svårt att lära känna den personal som kommer på besök på grund av det stora antalet.

Vi vill att antalet personalkontakter för en brukare i hemtjänsten ska minska kraftigt jämfört med idag. Ett intressant exempel är Emmaboda som har Sveriges kostnadseffektivaste hemtjänst samtidigt som brukare med störst behov bara möter två per dag under vardagar. Där är hemtjänsten organiserad i små grupper för trygghet och arbetsglädje. I Emmaboda möter en brukare i snitt 7 personal på 14 dagar, i Falun 17 (2020).

Falu kommun har länge varit långt framme när det gäller att följa den tekniska utvecklingen på vård- och omsorgsområdet. Så vill vi att det ska fortsätta vara. Exempel på ett intressant projekt där kommunen medverkar är för utveckling av så kallade medicinska digitala tvillingar. Kommunen följer också utvecklingen av larm och sensorer för trygghetsövervakning av äldre och vårdtagare.

Rätt resurser måste finnas tillgängliga för att säkra tillgången till vård på våra vård- och omsorgsboenden. Det ska finnas tillgång till sjuksköterskekompetens dygnet runt. Satsningar på hälsofrämjande kultur inom vård och omsorg bör uppmuntras och stödjas. Måltiden i äldreomsorgen ska utgå från individens behov och önskemål, främja aptit och matglädje och bli en tydligare del i vården. Vi vill också utveckla de mobila teamen i samverkan med regionen.

Det behövs fler seniorboenden, trygghetsboenden och vård- och omsorgsboenden. I möjligaste mån ska dessa boenden finnas i den kommundel man levtt i. Det kan vara ett värde i att äldreboenden och förskolor placeras i anslutning till varandra för att öka kontaktytorna mellan generationer.

- Planera för att äldre med stort vård- och omsorgsbehov kan få plats på ett lämpligt äldreboende tidigare än idag.
- Utred hur antalet personer som en brukare i hemtjänsten möter kan minskas, med exempel från andra kommuner som har lyckats, exempelvis Emmaboda.
- Bejaka användandet av ny teknik inom vård- och omsorgsområdet för ökad trygghet, kvalitet och effektivitet.
- Boendepånen för äldreomsorgen ska prioritera utveckling av äldreboenden både i tätorten och i kommunens serviceorter med hänsyn till de behov som förutses.

Tillgänglighet

Funktionshinderpolitik är i grunden en rättighets- och jämlikhetsfråga som syftar till jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Målet utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Funktionshinderspolitiken måste bli en integrerad del av arbetet för mänskliga rättigheter och berör många delar av samhället. Dit hör:

Arbete och försörjning. Utbildning och livslångt lärande. Transporter. Kultur. Hälso- och sjukvård samt tandvård. Social välfärd och trygghet. Bostad, byggd miljö och samhällsplanering.

En förstudie med rubriken *Samordning av tillgänglighetsfrågor* i Falu kommun presenterades för kommunstyrelsens ledningsutskott i mars 2021. Vi vill att Falu kommun ska fortsätta utveckla funktionshinders- och tillgänglighetspolitiken i linje med dess rekommendationer.

- Genomför utbildningsinsatser för förtroendevalda och tjänstemän på ledningsnivå.
- Efter kunskaphöjande insatser, ta ställning till hur det fortsatta arbetet ska bedrivas. Behöver inkludering av funktionshindersperspektivet i hållbarhetsarbetet kombineras med en separat funktionshinderspolitisk plan?
- Se över tillgänglighetssamordnarens funktion. Stärk den strategiska delen och dess organisatoriska placering.
- Utveckla funktionshinderrådet. Genomför en enkätundersökning för att ta reda på om funktionshinderrådet svarar upp mot deras behov och intressen.

Samverkan med polis

I början av 2022 tecknades ett medborgarlöfte mellan Falu kommun och Polisen. Det innehöll två delar: Att polisen inför ett antal områdespoliser i Falun, och att Falu kommun och Polisen ska ingå samverkan där skola och socialtjänst ingår med målet att förebygga och bekämpa ungdomsbrottslighet och gängkriminalitet. Samverkansmodellen infördes på försök under ett år.

Vi ser att denna samverkan fyller en viktig funktion och anser därför att den bör permanentas. Sedan tidigare finns Ungdomsstödjarna, som rör sig där ungdomar samlas, för dialog och trygghet. Med kombinationen av Ungdomsstödjarna och den nya samverkansorganisationen med Polisen så får Falu kommun en god beredskap för att öka tryggheten bland unga och hantera brottslighet bland unga och minska risken för gängkriminalitet.

- Permanenta samverkan mellan skola, socialtjänst och polis för att förebygga och bekämpa ungdomsbrottslighet och gängkriminalitet.

Räddningstjänst

Polis, räddningstjänst och ambulans är viktiga delar för att skapa trygghet. Räddningstjänsten är en kommunal angelägenhet. De senaste årens skogsbränder, liksom ett ökat fokus på civilförsvaret på grund av ett skärpt säkerhetspolitiskt läge, har medfört att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har ställt krav som innebär stora förändringar för räddningstjänsten.

Ett sådant krav är samordning mellan räddningstjänstförbund. Som en konsekvens därav har Räddningstjänsten Dala Mitt (RDM) där Falu kommun ingår byggt upp en ny operativ ledningsstruktur. Man har också tagit initiativ till samverkan för operativ ledning

med Räddningstjänsten i Gävleborg och för dialog med flera andra kommuner, bland annat i Hälsingland. Denna nya ledningssamverkan kallas RiS, Räddningstjänster i Samverkan, och är ett resultat av en utveckling där Centerpartiet har varit pådrivande.

Centerpartiet ser mycket positivt på den här utvecklingen. I Falun finns en ledningscentral för räddningstjänsten, och även en regional ledningscentral för SOS Alarm. Genom samverkan inom RiS blir Falun en central del i ett större räddningstjänstsamarbete där SOS Alarm även fortsatt har en naturlig placering i Falun.

När räddningsstationen i Grycksbo skulle avvecklas i början av 2021 blev lösningen att införa en modell med så kallade FIP-fordon som medger en decentraliserad och lokal närvaro på landsbygden till en lägre kostnad. Vi anser att det är en bra och kostnadseffektiv lösning som skulle kunna användas på fler platser som ett komplement till befintliga brandstationer för bättre lokal närvaro på landsbygden.

- Fortsätt utvecklingen med regional samverkan inom Räddningstjänster i samverkan (RiS) med Gävleborg, Hälsingland och andra kommuner som kan vara intresserade av att ansluta.
- Utred om modellen med FIP-fordon ska utökas till fler platser inom RDM:s verksamhetsområde som ett komplement för bättre lokal närvaro på landsbygden.

Landsbygdsutveckling

För att möjliggöra att kommunmedborgarna ska kunna leva, bo och verka där man vill så behöver utveckling ske såväl i de centrala delarna av kommunen som på landsbygden. Idag bor en tredjedel av invånarna i Falu kommun på landsbygden.

Landsbygden har blivit attraktiv och allt fler söker sig dit. Då behövs också offentlig service: omvårdnad, skolor och förskolor. Det finns ett tryck på ökat utbud av bostäder. När det gäller hyresrätter så bör allmännyttan vara en stark aktör i våra serviceorter. Dessutom bör kommunen främja privata initiativ till bostadsbyggande på landsbygden. Det krävs både byggbar och planlagd mark. Därför är de fördjupade översiktsplanerna viktiga eftersom de pekar ut var det är lämpligt att bygga bostäder. Kommunen bör även kunna erbjuda mark för etableringar i våra serviceorter.

Runt om i kommunen är det vägföreningar som ansvarar för väghållningen av enskilda vägar sedan år 2000. De uppbär idag ett antal olika bidrag för att utföra skötsel och underhåll; både vägbidrag, grönytebidrag och möjlighet att söka upprustningsbidrag. Hur dessa bidragssystem utformas varierar mycket i olika delar av landet. Falu kommun bör göra en omvärldsbevakning och därefter en översyn av de olika vägbidragen.

I flera av våra kommundelar finns aktiva intresseföreningar. De är och ska vara en viktig samtalspart. Dialogen mellan de lokala föreningarna och förtroendevalda ska vara kontinuerlig. De kommundelsutvecklingsmedel (KDU-medel) som Falu kommun fördelar till intresseföreningarna för utvecklingsprojekt är av stor betydelse för landsbygdsutvecklingen i Falu kommun.

VM-stiftelsen, eller Stiftelsen för fritidens främjande, som den egentligen heter, är en annan mycket lyckad satsning. Genom intresseföreningar, idrottsföreningar och andra aktörer har olika idéer förverkligats genom de medel som avsattes efter skid-VM 2015 för att främja barns och ungdomars fritidsaktiviteter på landsbygden. Föreningslivet gör att det kan finnas ett rikt utbud av aktiviteter. De insatser som stiftelsen möjliggör ger god utväxling per satsad krona. Centerpartiet ser gärna att denna stiftelse tillförs medel för att säkerställa fortsatt stöd till fritidsaktiviteter för unga på landsbygden.

Med ny teknik och större valfrihet bör fastighetsägaren få möjlighet till större delaktighet när det gäller anslutning till kommunalt vatten och avlopp alternativt enskilda lösningar. Centerpartiet vill införa en VA-rådgivare som i ett tidig skede ska kunna ha dialog med fastighetsägarna för att hitta bästa lösningen för deras område.

Bredbandsutbyggnaden på landsbygden måste fortsätta. Falu kommun bör föra dialog med de aktörer som har tilldelats medel från Post- och telestyrelsen (PTS) för att säkerställa att utbyggnaden fortsätter i önskad takt. Det kan också finnas behov av att Falu kommun avsätter egna medel för bredbandsutbyggnad, vilket vi är öppna för om det behövs för att säkerställa fortsatt utbyggnad.

- Dialoger mellan intresseföreningar, politiker och tjänstepersoner ska hållas regelbundet.
- Börja bygga upp en kommunal markreserv i anslutning till serviceorterna. Både näringsliv och bostäder.
- Prioritera arbetet med fördjupade översiktsplaner för utveckling av landsbygden
- Inför en tjänst som VA-rådgivare där tidig dialog ska stå i fokus.
- Verka för en bättre kollektivtrafik i kommunens utkanter i samverkan med regionen.
- Gör en översyn av olika bidragsnivåer till vägföreningarna.
- Säkerställa fortsatt stöd genom Stiftelsen för fritidens främjande (VM-fonden) till fritidsaktiviteter för ungdomar på landsbygden.
- Verka för fortsatt utbyggnad av bredband på landsbygden.

Ungdomars delaktighet

Vi vill ge ungdomar en ökad delaktighet i utformningen av sin arbetsmiljö och sin fritid. I skolan sker detta genom elevråd eller motsvarande verksamhet.

Den sk LUPP-enkäten som genomförs vart tredje år ger en bra bild av ungdomars upplevelse av hem, fritid, skola, inflytande mm. Enkätens resultat ska lyftas för diskussion i berörda nämnder.

De tidigare fritidsgårdarna har ersatts med en ambulerande verksamhet där ungdomarna har möjlighet att "beställa" aktiviteter. Detta har inte fallit väl ut överallt. Många gånger vill ungdomar framför allt ha möjlighet att "hänga" någonstans utan krav på specifika aktiviteter. Vi vill söka möjligheter tillsammans med ungdomarna att hitta en ny form och där det är möjligt också involvera det lokala föreningslivet och privata aktörer.

- Genomföra Lupp-enkäten och behandla resultatet i berörda nämnder.
- Utvärdera den nya aktivitetsbaserade ungdomsverksamheten.
- Utveckla nya former för fritidsverksamheten i samverkan med ungdomar, föreningsliv och privata aktörer.

Världsarv

Det ska märkas att vi lever mitt i ett världsarv. Falu gruva är en del av Faluns historia och en viktig del av vårt nationella arv. Vi har ett ansvar gentemot kommande generationer att vårda inte bara Falu gruva utan även det kringliggande landskapet. Dit hör exempelvis bergsmansgården Gamla Staberg och Linnés bröllopsstuga men även karaktären hos det unika industrilandskapet i sin helhet.

Världsarvsrådet antog under 2021 en ny förvaltningsplan för världsarvet. Unesco ställer krav på att det ska finnas en förvaltningsplan, men förvaltningsplanen kan också i praktiken beskrivas som en utvecklingsplan. Centerpartiet anser att Falu kommun ska verka aktivt för förvaltningsplanens genomförande och ta initiativ som stöder dess ambitioner.

Världsarvets stadgar fastställer också en mängd goda intentioner för hur Falu kommun ska bidra till att stärka världsarvet. Det har på senare tid uppmärksammats att arbetet med världsarvsfrågor delvis har avstannat sedan världsarvet instiftades för 20 år sedan. Nu behövs en ny vitalitet där kommunens olika verksamheter bidrar till världsarvets utveckling inom de områden där de kan påverka.

- Framhäv kulturens och världsarvets betydelse för Faluns utveckling nu och i framtiden.
- Verka aktivt för genomförande av världsarvets förvaltningsplan och ta initiativ som stöder dess ambitioner.
- Utred hur Falu kommuns olika förvaltningar och bolag kan bidra till att uppfylla intentionerna i världsarvets stadgar.

Kultur

Falun är residensstad i Dalarna och har ett rikt utbud av kultur, arkitektur och intressanta miljöer. Falun bör som residensstad fortsätta vara navet i Dalarnas kulturliv där ett inflöde av nya idéer möter arvet från det förflutna och skapar en dynamisk och kreativ utveckling. Kombinationen av kulturarv och nyskapande gör Falun intressant både för oss som bor här och för besökare.

Falu kommun tar redan ett betydande ansvar för länskulturinstitutionerna, men de senaste årens debatt inom kulturområdet visar att kommunen måste vara en mer aktiv part i relation till dessa. Kommunen måste också vara en mer aktiv förvaltare av de lokaler som kommunen tillhandahåller för länskulturens ändamål. Centerpartiet har varit pådrivande för att stärka länskulturens förutsättningar i Falun, och det vill vi fortsätta vara. En god dialog med länskulturinstitutionerna är en nödvändighet.

Det pågående arbetet med Dalasinfoniettans nya konserthus i Nya Kristinehallen måste färdigställas. Centerpartiet har haft en nyckelroll i de initiativ som har tagits för Nya Kristinehallens tillkomst. Det pågår också ett arbete med att utveckla Dalateaterns lokaler för att möta teaterns behov. Även där har Centerpartiet varit pådrivande. Vissa steg har tagits, som att återigen tillgängliggöra stora foajén i Kulturhus tio14 som entre för Dalateatern. Men för att Dalateatern ska finnas i Falun även i fortsättningen och på så sätt bidra till Faluns kulturliv även i framtiden så måste lokalerna utvecklas.

Kulturskolan är navet i kommunens egen kulturverksamhet. Falun är dessutom nationellt känt för Musikkonservatoriet, ett centrum för utbildning inom klassisk musik och folkmusik. Möjligheten att utöva kultur i form av exempelvis dans, instrument eller sång är utvecklande för unga och skapar värden för individen som kan vara hela livet. Det svenska musikundret omtalas ofta — Sverige har producerat ovanligt många framgångsrika pop- och rockmusiker. musik och folkmusik. Förklaringen till framgången sägs ofta vara den svenska musikskolan. Därför ska vi vara stolta över kulturskolan och se till att resurserna är tillräckliga för att barn inte ska behöva stå i kö flera år för att kunna börja utöva sitt kulturintresse.

Vi vill värna det musikaliska arvet och förbättra möjligheterna för musiker och band att utveckla och med tiden kunna leva på sin musik.

Bygdegårdar, hembygdsgårdar och sockenstugor kan vara viktiga samlingsplatser för kultur och samvaro på landsbygden, Dessa lokaler är samtidigt betydelsefulla för social samvaro och som samlingslokaler i den demokratiska processen.

- Falu kommun ska föra en löpande dialog med länskulturinstitutionerna och bevaka deras förutsättningar och behov.
- Dalasinfoniettans nya konserthus i Nya Kristinehallen ska färdigställas.
- Dalateaterns lokalbehov ska utredas och förslag om utveckling av dess lokaler tas fram.
- Dimensionera kulturskolans resurser så att barn och unga inte måste stå i kö flera år för att kunna börja utöva sitt kulturintresse.
- Tillgängliggör kommunala aulor och skollokaler för konserter och övningsversamhet för musiker och elever
- Samverka med privata aktörer för att skapa miljöer för kreativt musikutövade för alla åldrar och kategorier av musiker.
- En känd och etablerad lokal musikscen behövs i centrala Falun.
- Lyft bygdegårdarnas, hembygdsgårdarnas och sockenstugornas betydelse för kulturlivet och som samlingslokaler för demokratiska möten.

Rekreation och utomhusaktiviteter

Tillgång till naturområden är viktig för människors välbefinnande och möjlighet till motion och rekreation. Vi vill därför att närhet till naturområden ska planläggas vid all nybyggnation av bostäder. Befintliga bostadsnära naturområden ska värnas, speciellt i centrala lägen. Delar av kommunens skogar skulle kunna brukas hyggesfritt för att främja naturupplevelsen och värna den biologiska mångfalden.

Sommartid är allmänt tillgängliga badplatser viktiga för många trivsel och välbefinnande. Det gäller speciellt varma somrar som vi har upplevt allt oftare på senare år. Därför bör kommunen säkerställa tillgång till allmänna badplatser i alla serviceorter. I centrala delarna av Falun är det önskvärt att kunna erbjuda fler badplatser med hänsyn till hur många som bor där.

Runn och andra sjöar i och omkring Falun är sedan länge viktiga för fritid och rekreation sommartid, men i allt högre grad även vintertid. Med plogade, hyvlade och sopade skridskobanor, skidspår och promenadmöjligheter så har sjöarna blivit Falubornas vardagsrum vintertid. De senaste åren har även vinterbad blivit populärt.

Skidspår dras på många håll. De ideella insatserna spelar mycket stor roll för tillgången till skidspår vintertid. Kommunen bör stötta och hjälpa de ideella krafterna, men utan att ta över ansvaret. Några av dessa områden är kända långt utanför Falu kommuns gränser, exempelvis Sörskog i Bjursås dit skidåkare kommer från när och fjärran.

Idag finns information om lekplatser samt vandrings- och cykelleder på Falu kommuns hemsida. Den informationen skulle kunna kompletteras med ett bredare utbud av sommar och vinteraktiviteter. Även information om pulkabackar, grillplatser och lämpliga ställen för vinterbad kan finnas med.

- Planlägg alltid naturområden i anslutning till bostadsområden för välbefinnande och rekreation.

- Öka tillgången till allmänna badplatser för trivsel och välbefinnande. Kålgården ska öppnas som allmän badplats.
- Stötta ideella krafter som iordningställer skidspår, skridskobanor, islekbanor, isvakar för vinterbad etc.
- Informera bättre om utomhusaktiviteter som ridstigar, vandringsleder, skidspår, skridskobanor, pulkabackar, badplatser och platser för vinterbad.

Närmiljö och biologisk mångfald

Falu kommun ska vara ett föredöme i miljö- och klimatarbetet. Det är nödvändigt att vi vårdar och tillvaratar naturvärden och naturens tillgångar i större utsträckning än idag. Vi måste värna den biologiska mångfalden och samtidigt ta hänsyn till falubornas tillgänglighet till sin närmiljö, markägarnas rätt att utveckla sin mark och bruka sin skog, och besöksnäringens intresse av att utvecklas. Därför måste kommunen arbeta aktivt med dialog där det finns risk för intressekonflikter.

Ängsmarker och åkermark bidrar både till natur- och kulturvärden, och till biologisk mångfald. Det är också viktigt att värna dessa marker för gröna näringar och för att säkra livsmedelsproduktion.

Våtmarker har alltid varit viktiga för den biologiska mångfalden, och efter att under lång tid systematiskt ha dikats ut så har våtmarkerna upplevt något av en renässans under de senaste åren. Dammar och våtmarker kan samla upp och magasinera stora mängder vatten, vilket har visat sig bli allt viktigare när risken för översvämningar ökar på grund av klimatförändringarna. Modern dagvattenhantering bygger på att anlägga vattenmagasin och våtmarker som minskar risken för översvämning och skapar naturmiljöer som gynnar den biologiska mångfalden. Det tycker vi är klokt.

- Gynna solitärbin och andra pollinerare tex genom att erbjuda dem föda och boplatser på lämpliga platser på kommunens marker. Plantera lämpliga växter och träd, bered sandbankar för boplatser i marken.
- Utveckla mer samarbete i form av naturvårdsavtal och skötselavtal med markägare för att öka biologiska mångfalden och säkra tillgång till områden med höga naturvärden.
- Ängsmark och åkermark ska endast undantagsvis kunna exploateras, och främst värnas för att säkra framtida livsmedelsproduktion.
- Skapa fler områden med vattenmagasin och våtmarker som tar upp stora vattenmängder vilket ger minskad översvämningrisk och bidrar till biologisk mångfald.

Bekämpa klimatförändringarna

Den regionala utvecklingsstrategin Dalastrategin som antogs i Region Dalarna under 2021 säger att Dalarna som helhet ska klara de nationella energi- och klimatmålen 2030 på vägen mot ett klimatneutralt Sverige år 2045. För att få kraft i genomförandet måste alla kommuner bidra. Centerpartiet i Falu utgår från Dalastrategins miljö- och klimatmål genom en kraftfull energi- och klimatpolitik för Falu kommun men också från Centerpartiets nationella mål som är klimatneutralitet 2040.

Hållbar tillväxt

Falu kommun har kommit långt men stora utmaningar återstår. För att klara utsläppsminskningarna måste fossila bränslen fasas ut och en rad åtgärder som leder till gradvis minskning av utsläppen sättas in.

Vi betonar betydelsen av en utvecklingsinriktad ingång i klimatarbetet. Politiken ska syfta till att förena klimatanpassningar, konkurrenskraft och försörjningstrygghet. Omställning som bygger på avstannad tillväxt och därmed förknippad sänkt materiell levnadsstandard kommer inte att lyckas.

Företagens fortsatta konkurrenskraft får inte äventyras utan behöver tvärtom stärkas. Kommunala och regionala verksamheter är beroende av skattemedel som skapas av det privata näringslivet. Klimatåtgärder och ekonomisk tillväxt måste gå hand i hand för en framtid där vi klarar välfärden.

Ny klimatvänlig teknik, transportsnål fysisk planering, energieffektivisering och en växande biobaserad och cirkulär ekonomi gör det möjligt. Ökad elektrifiering förväntas bli en av nyckellösningarna, framför allt för sektorer med stora klimatutsläpp så som industri och transporter.

Energiomställning

Svenska kraftnät planerar för ett scenario där elförbrukningen i landet fördubblas till 2045. Den stora förändringen förväntas uppstå när verksamheter som idag får sin energi från andra energislag elektrifieras. Ny elintensiv verksamhet tillsammans med ökad elektrifiering av transporter och industri gör att behovet av el förväntas öka mycket kraftigt, trots en allt effektivare energianvändning.

Omställningen till elbilar förväntas gå snabbt de närmaste åren. Även tunga fordon elektrifieras. Lastbilstillverkare satsar nu på batteridrift i framtidens lastbilar. Dessa kräver tillgång till snabbladdningsstationer med mycket högre effekt än de snabbladdare för personbilar som finns idag. Det kommer inte bara att öka förbrukningen av elektricitet, utan också ställa helt andra krav på effektuttag från elnätet än vi är vana vid.

Både elproduktion och elanvändning förväntas bli mindre förutsägbar än idag, med större variationer. Mycket av effektförbrukningen förväntas bli knuten till lokala förbrukningsställen som snabbladdningsstationer för tunga fordon, datacenter och annan elintensiv industri. Eftersom den största ökningen av elproduktion antas komma från sol och vind så varierar elproduktionen med sol- och vindförhållandena. Därför måste både produktion och efterfrågan utjämnas. Sättet att klara det är genom energilagring med batterier eller vätgas samt genom smarta elnät med inbyggda system för reglering av förbrukningen.

Onödig belastning av överskottsvatten som dag- och dräneringsvatten i reningsverken leder till mycket förhöjd energiförbrukning, och även ökad förbrukning av kemikalier för vattenrening. Det innebär också risk för översvämningar i källare och brändning av spillvatten i vattendrag. Här krävs insatser för att bygga bort problemen. Det jobbet är påbörjat i Grycksbo men behöver utökas till resten av kommunen.

- Verka för att elproduktionen i Falu kommun byggs ut för att klara nettobehovet i kommunen 2045 genom lokal förnybar produktion.
- Inled en översyn av elnäten med hänsyn till näringslivets och transportinfrastrukturens förväntade behov 2045. Översiktsplaner kan behöva uppdateras med platser för laddstationer.

- Utred lokal energilagring som ett sätt att utjämna efterfrågan på el och undvika lokal effektbrist när elförbrukningen ökar. Både teknik och affärsmodeller måste beaktas.
- Tillsätt åtgärder för att minska onödig belastning av överskottsvatten i reningsverken.

Resor och transporter

Transportsnål fysisk planering på lokal nivå bidrar till att resor mellan bostäder, arbets- och studieplatser samt andra viktiga målpunkter kan ske kollektivt, till fots eller cykel.

Kommunens egna transporter, liksom transporter och leveranser som är knutna till av kommunen upphandlade varor och tjänster ska ske klimatneutralt. Omställningen har påbörjats men arbetet måste fortsätta. Vi vill att alla kommunens egna fordon ska bli klimatneutrala under mandatperioden.

Genom byte till bibränslen kan tunga fordon och bilar med förbränningsmotor snabbt göras fossilfria. Samtidigt pekar det mesta på att elbilar kommer att dominera personbilsmarknaden inom bara några år. Det är viktigt att följa utvecklingen och säkerställa att laddinfrastruktur byggs upp och att elnäten klarar effektbehoven som uppstår. Vi vill därför att det görs en övergripande kartläggning av kommunens laddinfrastruktur för elfordon. Det behövs både strategiska platser och effektiva laddstolpar. Både personbilar. Men även lastbilar.

På vissa orter finns ringlinjer med bussar som gör det möjligt att hoppa av och på vid strategiskt belägna platser. Vi vill utreda om det här är en bra modell för Falun. Dessa bussar kan vara avgiftsfria, men det viktigaste är enkelheten. Det ska vara enkelt att kliva på och av vid en parkering för att ta sig till Stora torget, och tvärtom.

Den traditionella kollektivtrafiken måste kompletteras med nya mobilitetslösningar och tjänster, särskilt på landsbygden där avstånden är stora och befolkningstätheten låg.

- Planera för transportsnål fysisk planering med korta resor mellan bostäder, arbets- och studieplatser samt andra viktiga målpunkter.
- Fortsätt omställningen till att alla kommunala fordon och transporter ska bli klimatneutrala under mandatperioden.
- Använd incitament vid upphandling som ett sätt att stimulera näringslivet att ställa om till fossilfria transporter och produkter.
- Utred att införa en elbuss som går i en ringlinje i Falu tätort.
- Utred möjliga nya mobilitetslösningar på landsbygden som alternativ till konventionell kollektivtrafik.
- Initiera en övergripande kartläggning av kommunens laddinfrastruktur för framtida behov och kapacitet.

Cykling

Falu kommun behöver fortsätta arbetet med att bygga ut cykelvägar, inte minst för att säkra skolvägarna för våra barn och ungdomar. Därför vill vi fortsätta prioritera arbetet med Falu kommuns cykelplan. Vi vill även förlänga den satsning som påbörjades 2022 med särskilda investeringsmedel avsatta för säkra skolvägar.

Vi har även sett innovativa lösningar på hur ideella krafter möjliggör cykelvägar som binder samman orter på landsbygden, t.ex. i Vika, och ser positivt på hur kommunen skulle kunna stötta liknande satsningar.

För vuxna som aldrig har fått lära sig att cykla så kan det upplevas som ett oöverstigligt hinder. Särskilt kvinnor från vissa kulturer har aldrig fått lära sig cykla i sitt hemland. Vi ser gärna att kommunen i samverkan med föreningslivet organiserar cykelskola för barn och vuxna. Barn får lära sig simma i grundskolan. Varför får de inte även lära sig att cykla? I bland annat Uppsala och Järfälla finns dessutom övningsbanor för cykel där cyklister får lära sig känna igen trafikskyltar och hantera vanliga situationer som kan uppkomma i en blandad trafikmiljö.

- Prioritera fortsatt arbete med cykelplanen och säkra skolvägar.
- Samverka med och stötta ideella krafter för att bygga cykelvägar på landsbygden.
- Cykelskola för barn och vuxna i samarbete med föreningslivet och i grundskolan.
- Utred att skapa övningsbanor för cykling med skyltar och vägmarkeringar.

Innovativ teknik och öppna data

Trådlös automatisering och sensorer är grunden för Internet of Things (IoT), som kan användas exempelvis för att tömma soptunnor när de behöver tömmas, för att läsa av om en parkeringsficka är ledig eller upptagen och visa lediga platser på en karta i en mobilapp. Vi ser många möjligheter med IoT och vill driva på användningen för innovativa nya lösningar för falubornas bästa.

Eliminera onödiga transporter och resor med hjälp av smart teknik. Ett exempel är hur digitala 3D-modeller kan minska behovet av platsbesök och på så sätt minska resandet och rationalisera kommunens bygg- och exploateringsarbete.

Med hjälp av öppna data kan såväl kommunen som andra aktörer utveckla innovativa informationslösningar med hjälp av offentliga, icke integritets- eller säkerhetskänsliga data som görs allmänt tillgängliga genom digitala gränssnitt.

- Eliminera onödiga transporter med hjälp av smart teknik.
- Utveckla Smartare Hem, ett inspirationsboende för falubon med lösningar som inspirerar och gör skillnad för medborgaren, vårt klimat och vår infrastruktur.

Klimatsmarta material och återbruk

Arbetet med att fasa ut råvaror med höga klimatavtryck behöver skyndas på. Plast tillverkas nästan uteslutande av olja, och 90 procent går till förbränning. Materialåtervinningen av plast från hushåll är något högre, omkring en tredjedel. Vi vill öka materialåtervinningen. Oljebaserade plaster bör där det är möjligt ersättas med biologiskt framställda så kallade bioplaster.

Falun ska prioritera klimatsmarta material vid byggnationer. Upp emot 50 procent av koldioxidutsläppen under en traditionell byggnads livscykel kommer från materialproduktion och uppförande av byggnaden.

Ökad materialåtervinning krävs. Falun ligger långt framme när det gäller återvinning, men om man tar hänsyn till befolkningsökningen så har återvinningen stagnerat. Därför krävs nya innovativa lösningar för att öka återvinningen och minska mängden skräp.

Återvinning och cirkulär ekonomi skapar affärsmöjligheter. När återbruket i Falun startades i november 2019 som ett resultat av en motion från Centerpartiet så blev det naturligt att ta tillvara funktionsdugliga saker som annars skulle ha lämnats till återvinning. Återbruket blir del i en cirkulär ekonomi där butiker som kan bygga sin affärsmodell på återbruk medan kommunen medverkar till att göra det möjligt. Det är en modell vi i

Centerpartiet gillar. Vi vill skapa ekonomiska incitament för återbruk och delningsekonomi där företag och civilsamhället blir en naturlig del.

För att öka återvinning, reparation och återbruk så bör Falu kommun prioritera produkter med hög återvinningsgrad vid inköp/upphandlingar.

- Fasa ut oljebaserade plaster till förmån för bioplast där så är möjligt.
- Prioritera trä och andra hållbara material som klimatsmart konstruktionsmaterial vid byggande.
- Utred hur återvinningen kan öka och materialsvinnet minska.
- Prioritera produkter med hög återvinningsgrad vid inköp/upphandlingar till kommunen.

Den breda politiska mitten

Centerpartiet i Falun går till val som ett självständigt, borgerligt, liberalt parti som söker samarbete i den breda politiska mitten. Vi ser gärna ett fortsatt alliansstyre i den goda anda som har präglat mandatperioden 2018-2022. Men Centerpartiet har under en lång rad år samverkat med såväl andra borgerliga partier som socialdemokrater och miljöpartister för att Falun ska kunna styras ansvarsfullt och för att föra politiken framåt.

Ett politiskt samarbete i den breda politiska mitten, utan att ytterkantspartier har ett avgörande inflytande, är det bästa för Falun. Centerpartiet står för frihet, jämställdhet och öppenhet. Vi vänder oss helt emot högerpopulism, främlingsfientlighet och extremism. Vi tar bestämt avstånd från socialism, förmyndarmentalitet och vänsterpolitik.

Centerpartiet är det parti som är öppet för samarbete med flest andra partier i riksdagen. Vi i Centerpartiet i Falu kommun gör samma ställningstagande som Centerpartiet nationellt, och är beredda att ta ansvar genom att kunna samarbeta med samtliga partier utom ytterkantspartierna.

Våra toppkandidater

Centerpartiet Faluns toppkandidater i valet till kommunfullmäktige:

1. Susanne Martinsson
2. Fredrik Adolphson
3. Jenny Drugge
4. Elisabeth Rooth Eriksson
5. Daniel Drugge
6. Camilla Andersson Sparring
7. Jonas Grenfeldt
8. Göte Persson
9. Linda Haglund
10. Jon Bylund
11. Susanne Höglund
12. Tommy Hafvsdalen